

مقاله پژوهشی: کارکرد آمایش سرزمینی در دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت

اسماعیل احمدی مقدم^۱، حمیدرضا تندرو^۲، محمد زرین پور^۳، وحید فخرالدین^۴

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۲/۰۸

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۴/۱۰

چکیده

هدف از آمایش سرزمین یک رابطه منطقی بین توزیع جمعیت و انجام فعالیت‌ها در سرزمین و مناطقی است که بتواند با رویکرد کل‌نگر، جامع‌نگر و بلندمدت در برنامه‌ریزی به تنظیم رابطه انسان و فعالیت‌هایش بپردازد. به‌کارگیری عامل جمعیت در یک کشور با استفاده از مجموعه ظرفیت‌ها، قابلیت‌ها و توانایی‌های بالفعل و بالقوه آن کشور، در راستای دست‌یابی و تأمین منافع ملی خود، می‌تواند منجر به ارتقاء بازدارندگی در برابر تهدیدهای چندوجهی گردد. در این میان اقتصاد یکی از مؤلفه‌های مهم قدرت علاوه بر تأثیرگذاری در معادلات بین‌المللی و منطقه‌ای، در چیدمان جمعیت در یک آمایش سرزمینی نیز تأثیر به‌سزایی دارد. این پژوهش در پی یافتن پاسخ سؤال، کارکرد آمایش سرزمینی در دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت چیست؟ بوده است. نوع تحقیق کاربردی - توسعه‌ای با روش توصیفی - اکتشافی هست و به‌صورت کیفی انجام شده است. در این تحقیق ضمن مطالعه اسناد و مقالات و همچنین اخذ نظرات و آراء خبرگان و صاحب‌نظران از طریق مصاحبه و تشکیل گروه کانون نخبگی نتایج عوامل دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت مبتنی بر کارکرد آمایش سرزمینی از نظر کیفی و کمی و همچنین عوامل اقتصادی در دو محیط ملی و فراملی مورد ارزیابی قرار گرفته است. با توجه به نتایج تحقیق تعداد ۳ پیشنهاد اجرایی و کاربردی عوامل دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت در آمایش سرزمینی ارائه شده است.

واژگان کلیدی: آمایش، آمایش سرزمینی، دفاع اقتصادی، جمعیت

۱ استاد دانشگاه علوم انتظامی امین - shahid-Kavand@gmail.com

۲ دانشجوی دکتری رشته مطالعات راهبردی دفاع مقدس دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) hamidreza tondro@gmail.com

۳ دانشجوی دکتری رشته مطالعات راهبردی دفاع مقدس دانشگاه عالی دفاع ملی

۴ دانشجوی دکتری رشته مطالعات راهبردی دفاع مقدس دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

آمایش سرزمین یک نقشه هدفمند و برنامه هوشمندانه برای برقراری تعادل بین سه مؤلفه جمعیت، فضا و محیط فعالیت، متناسب با اهداف ملی و برای پیشرفت و توسعه و برقراری عدالت و رعایت ملاحظات دفاعی، امنیتی و محیط زیستی و... است. به طور کلی آمایش سرزمین را مدیریت فضا می‌نامند؛ مدیریتی که تلاش می‌کند در سطوح مختلف بین منافع و عملکرد فردی و اجتماعی، نوعی تعادل و هماهنگی ایجاد کند و همچنین می‌کوشد تا تضاد منافع افراد جامعه را با منافع عمومی جامعه از بین برده، آن را در جهت منافع عمومی جامعه اسلامی هدایت کند (کلانتری و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۱۹).

آمایش سرزمینی و دفاع همه‌جانبه، (که دفاع اقتصادی یکی از ارکان مهم دفاع همه‌جانبه به شمار می‌آید)، دو رکن اصلی برای توسعه و امنیت هستند، از طرفی پایه و اساس و وجه مشترک دو رکن یاد شده، نیروی انسانی کیفی است. یکی از مؤلفه‌های آمایش سرزمینی، توزیع مناسب جمعیت و فعالیت در محیط است. آمایش سرزمین در حال حاضر شامل ساماندهی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی به منظور تحقق آینده‌ای بهتر می‌باشد.

بر اساس سند ملی آمایش سرزمینی تا سال ۱۴۲۴، ایران سرزمینی است با تکیه بر جامعه‌ای با تمدن دیرین، فرهنگ اسلامی ایرانی فاخر، انسجام ملی، هم‌نوایی فرهنگ‌ها، استعداد‌های انسانی و سرزمینی خدادادی، جوشش‌های نوآوری فناورانه که نمودهای بارز تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را به جهان عرضه می‌دارد.

یکی از نکات مهم آمایش سرزمینی در ایران توجه به تهدیدهای همه‌جانبه آینده بوده و مطابق آن، رویکرد آمایش سرزمینی بیشتر توسعه محور می‌باشد و به همین دلیل یکی از موارد مهمی که در آمایش سرزمینی آتی باید مدنظر قرار گیرد هم‌زمانی توسعه و امنیت در طرح‌های آمایشی با رویکرد اقتصادی- دفاعی است. به‌عنوان مثال پالایشگاه نفت آبادان به‌عنوان بزرگ‌ترین پالایشگاه کشور در همان روزهای ابتدایی جنگ تحمیلی به دلیل موقعیت یابی نامناسب در صفر مرزی از چرخه فعالیت خارج شد. همچنین سواحل پهناور جنوب کشور با وجود برخورداری از یک فضای مناسب اقتصادی، بعضاً خالی از سکنه و یا با اندک جمعیتی روبروست.

ایجاد زمینه لازم برای انجام فعالیت‌های اقتصادی و کسب درآمد مناسب، باعث می‌شود تا انسان‌ها همواره در صدد حضور و فعالیت در مناطق مهم اقتصادی باشند که اگر این موضوع به خوبی کنترل نشود و برای آن برنامه‌ریزی لازم صورت نگیرد، مشکلات عدیده‌ای را در حوزه‌های فرهنگی، جغرافیایی، سیاسی و... به همراه خواهد داشت. برنامه‌ریزی آمایش سرزمین با تأکید بر جمعیت را می‌توان به‌عنوان راه حل این مشکلات در نظر گرفت. الزامات تحقق طرح آمایش

سرزمین در جهت توسعه بلندمدت کشور مبتنی بر اصول مصوب سند آمایش سرزمینی می‌باشد که شامل ملاحظات امنیتی و دفاعی، کارایی و بازدهی اقتصادی، وحدت و یکپارچگی سرزمین ایران و حراست از میراث فرهنگی، تسهیل و تنظیم روابط بیرونی و درونی اقتصاد کشور و رفع محرومیت‌ها می‌باشد.

در رویکرد اقتصادی - دفاعی نقش راهبردی و حیاتی جمعیت به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم توسعه و برنامه‌ریزی آمایشی و دفاعی از امتیازی ویژه برخوردار است، به همین دلیل محققین در این پژوهش به دنبال شناسایی کارکرد آمایش سرزمینی در دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت می‌باشند.

با توجه به این‌که ایران علاوه بر دارا بودن ظرفیت‌های مهم اقتصادی، پهنای جغرافیایی گسترده‌ای دارد و از سویی دفاع اقتصادی آن بدون در نظر گرفتن آمایش سرزمینی امکان‌پذیر نمی‌باشد؛ بنابراین توجه نداشتن به «کارکرد آمایش سرزمین در دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت»، از لحاظ سلبی (کارکردها)، پیامدهایی همچون کم‌توجهی به مسائل زیست‌محیطی و ضرورت بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی و اقتصادی با رویکرد آمایش سرزمینی، نداشتن تعادل در ساماندهی نظام اسکان جمعیت و بهبود سازمان‌دهی سلسله مراتبی مراکز شهری و روستایی، کم‌توجهی به سمت تهدید و نوع تهدید و همچنین توزیع نامناسب جمعیت در کشور و کم‌توجهی به اصول و ملاحظات دفاعی - امنیتی، می‌باشد. ترکیب و تلفیق بین فضای طبیعی، اقتصادی و جمعیت با ملاحظات دفاعی و دیگر ملاحظات از ضرورت‌هایی است که باید به آن پرداخت. لذا در این تحقیق تلاش خواهیم کرد تا به امر آمایش سرزمینی با تأکید بر جمعیت و لحاظ اهداف و ظرفیت‌های اقتصادی و چگونگی توزیع آن به منظور نقش در دفاع اقتصادی بپردازیم. از سویی دیگر نتایج در این پژوهش، عوامل دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت در دو محیط ملی و فراملی در آمایش سرزمینی مورد بررسی قرار گرفته و بر آن هستیم که پاسخ مناسبی برای سؤال کارکرد آمایش سرزمینی در دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت سرزمینی کدام‌اند؟ بیابیم

مبانی نظری

الف - پیشینه شناسی:

در سند ملی آمایش سرزمین (مصوب شورای عالی آمایش سرزمین مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۱)، جهت - گیری اصلی و بلندمدت توسعه فضایی سرزمین با در نظر گرفتن قابلیت‌ها، فرصت‌ها و محدودیت‌ها در مواجهه با چالش‌ها برای تحقق اهداف توسعه فضایی مطلوب سرزمین به‌عنوان راهبرد سرزمینی مطرح شده است، اقتصاد متنوع، درون‌زا، برون‌گرا و ارزش‌آفرین مبتنی بر سرمایه انسانی، فناوری نوآورانه و تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای را از اهداف مهم تحقق چشم‌انداز

توسعه فضایی سرزمین دانسته است. همچنین ارتقاء پویایی، سلامت، مهارت و انگیزش سرمایه انسانی و حفظ جوانی جمعیت با زیرشاخه‌هایی از جمله: افزایش نرخ باروری به حداقل بیش از سطح جانشینی، تربیت نیروی انسانی توانمند، خلاق، مسئولیت‌پذیر و دارای روحیه مشارکت جمعی با تأکید بر فرهنگ جهادی، ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار در جهت افزایش سهم منابع انسانی در ترکیب عوامل مؤثر در تولید ثروت ملی متناسب با تخصص‌ها، ظرفیت‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای و... را به‌عنوان راهبردها و سیاست‌های سرزمینی اشاره داشته است. در بررسی و مطالعه پژوهش‌های انجام شده که به موضوع تحقیق نزدیک بودند موارد مشروحه ذیل احصاء گردید:

(حجت‌الله ناصر پور (۱۳۹۵) در رساله خود با عنوان "ارائه الگوی راهبردی آمایش سرزمین بر اساس گفتمان امام خمینی (ره) و رهبری، قانون اساسی، تجارب ج.ا.ا و بهره‌گیری از تجارب موفق بشری" به نتایجی از قبیل دربرداشتن امنیت پایدار در فرآیند اجرای آمایش سرزمین با تکیه بر اسناد بالادستی نظام و رعایت اصول و مؤلفه‌های دکترین و سیاست‌های کلی نظام و با در نظر گرفتن ملاحظات سند چشم‌انداز بیست‌ساله، محصولی با ویژگی‌های عدالت فضایی، توسعه پایدار، استحکام درونی نظام، ساماندهی فضا، تحقق یافتن پیامد فکری اعتماد نیل به اهداف در اذهان آحاد مردم و در فضای متعادل سطح ملی ایجاد و توسعه طاقت‌پذیر و امنیت فضایی به‌عنوان هدف آرمانی آمایش سرزمین دست‌یافته است.

غلامرضا جلالی (۱۳۸۹) در رساله خود با عنوان "طراحی الگوی آمایش سرزمینی منطقه شمال غرب با اعمال اصول پدافند غیرعامل به‌منظور نیل به توسعه ملی" به نتایجی از قبیل مؤثر بودن پدافند غیرعامل در ترسیم الگوی آمایش سرزمینی برای نیل به توسعه امن و پایدار در کشور، مؤثر بودن عوامل جغرافیایی در ترسیم الگوی آمایش سرزمینی برای نیل به توسعه امن و پایدار در کشور، مؤثر بودن متغیرهای فضایی و غیر فضایی در ترسیم الگوی آمایش سرزمینی برای نیل به توسعه امن و پایدار در کشور، مؤثر بودن تهدیدات برون مرزی پدافند غیرعامل در ترسیم الگوی آمایش سرزمینی برای نیل به توسعه امن و پایدار در کشور و مؤثر بودن عوامل ژئوپلیتیک پدافند غیرعامل در ترسیم الگوی آمایش سرزمینی برای نیل به توسعه امن و پایدار در کشور دست‌یافته است.

در رساله مطالعات گروهی دانشجویان دوره اول سیاست دفاعی و اول اندیشه نظامی دانشکده دفاع ملی (۱۳۸۹) با عنوان: "تدوین راهبردهای دفاعی - امنیتی آمایش سرزمینی سواحل مکران" نتایجی از قبیل وضعیت مطلوب دفاعی - امنیتی آمایش سرزمین‌های ساحلی کشور در دریای مکران متأثر از سند چشم‌انداز توسعه کشور مبتنی بر ۸ اصل و احصاء نقاط قوت و ضعف موجود در سرزمین‌های ساحلی کشور در دریای مکران با ۱۶ و ۸ مورد دست‌یافته‌اند.

فربیا زمانی (۱۳۸۸) در مقاله خود با عنوان "اهمیت جمعیت شناسی در برنامه ریزی‌های آمایش سرزمین (با تأکید بر مطالعه مهاجرت‌های استانی)" به نتایجی از قبیل: توزیع تصادفی فرصت‌ها، امکانات و منابع در پهنه مناطق و تشدید ناموزونی‌های توسعه در سطح منطقه‌ای و در نهایت در سطح توسعه پایدار به دلیل مورد توجه قرار نگرفتن سند آمایش سرزمین و برنامه‌ریزی فضایی بر مبنای آمایش سرزمین یا تقسیم کار منطقه‌ای بین نواحی و در پی آن بی توجهی و غفلت از امکانات، فرصت‌ها و ظرفیت‌ها؛ که محدودیت‌ها و تنگناهایی را بدون در نظر گرفتن نیازهای منطقه‌ای، در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی به همراه دارد.

صابر رهبری و زهرا خدایی در مقاله خود (۱۳۹۹) با عنوان: "موانع و چالش‌های سرزمینی ایران" به نتایجی از قبیل آمایش سرزمینی مبنای طرح‌ها و برنامه‌های جامع توسعه بوده و پیونددهنده برنامه‌ریزی‌های اقتصادی، اجتماعی و فضایی یا مجموعه آنان در قالب برنامه‌ریزی جامع در مقیاس ملی و منطقه‌ای است. رفع عدم تعادل‌ها و استفاده از قابلیت‌های سرزمینی یا به عبارت دیگر دستیابی به توسعه فضایی یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های نظام برنامه‌ریزی کشور بوده است؛ بنابراین از آمایش سرزمین می‌توان به عنوان سازمان‌دهی مطلوبی به فضا در جهت نیل به اهداف و استراتژی‌های توسعه ملی متوازن نام برد؛ دست‌یافته‌اند.

در کنار بررسی و مطالعه پژوهش‌های داخلی، بررسی برخی پژوهش‌های خارجی برای واکاوی مفاهیم و موضوعات مطرح شده مؤثر خواهد بود.

مارتین مک گوئایر (۱۹۹۵) در تحقیق خود با عنوان "امنیت بین‌الملل و اقتصاد دفاعی" به این نتیجه رسیده است که: اقتصاد دفاعی، حاصل آرایش چندبعدی مباحثی است که هر کشور بایستی هنگام آماده کردن برای امنیت ملی خود داشته باشد و در تنظیم سند دفاعی یک کشور، مباحث مربوط به اقتصاد دفاعی بایستی لحاظ گردد.

پیشینه‌ها هرچند با تحقیق حاضر در ارتباط می‌باشند و در موضوع آمایش سرزمینی و دفاع اقتصادی تشابهاتی را به همراه دارد ولی متغیرهای این موضوع را مورد بررسی قرار نداده و هیچ‌یک از آن‌ها به شناسایی عوامل دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت نپرداخته است. تحقیق حاضر ضمن شناسایی عوامل دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت، به الگوی راهبردی و در سطح کلان در خصوص آمایش دفاع سرزمینی کشور جمهوری اسلامی ایران در برابر تهدیدات اقتصادی پرداخته و نوآوری تحقیق شامل: برقراری ارتباط بین آمایش سرزمینی و دفاع اقتصادی و شناسایی عوامل دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت می‌باشد.

مفهوم شناسی:

آمایش: در فرهنگ لغات لاروس، آمایش چنین تعریف شده است: بهترین نوع توزیع جغرافیایی فعالیت‌های اقتصادی با توجه به منابع طبیعی و انسانی.

آمایش سرزمینی: برنامه آمایش سرزمین تأکید خاصی بر دیدگاه فضایی (مکانی، جغرافیایی) در برنامه‌ریزی توسعه ملی دارد. آمایش سرزمین، توزیع و تقسیم جمعیت و فعالیت‌های عمرانی، اجرای برنامه‌های بهزیستی برای فرد و جامعه و استفاده مطلوب از منابع طبیعی و نیروی انسانی در جهت حفظ و پایداری عناصر اقتصادی و اجتماعی را در پهنه سرزمین پی‌گیری می‌کند (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۶۳: ج ۱، ۳-۷).

ارزیابی نظام‌مند عوامل طبیعی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... به منظور یافتن راهی برای تشویق و کمک به جامعه بهره‌برداران در انتخاب گزینه‌هایی مناسب برای افزایش و پایداری توان سرزمینی در جهت برآورد نیازهای جامعه است. به بیانی دیگر توزیع متوازن و هماهنگ جغرافیای کلیه فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی در پهنه سرزمین نسبت به قابلیت‌ها و منابع طبیعی و انسانی را آمایش سرزمین گویند. (صرافی، ۱۳۷۹: ۹۴)

آمایش سرزمین، ایجاد تعادل بین سه عنصر انسان، فضا و فعالیت تعریف شده است که در ارتباط با انسان مقوله "مدیریت" مطرح است و در رابطه با فضا بحث "اقلیم" مطرح است و در رابطه با فعالیت مقوله "برنامه و برنامه‌ریزی" برجسته می‌شود. یعنی مفهوم آمایش تلفیقی از سه علم مدیریت و اقتصاد، جغرافیا و جامعه‌شناسی است (وحیدی، ۱۳۷۳: ۷۶)

دفاع همه‌جانبه: دفاع همه‌جانبه، آماده‌سازی و به‌کارگیری همه سرمایه‌های انسانی، امکانات مادی و معنوی به منظور پیشگیری و مقابله با هر نوع تهدید و تهاجم دشمنان خارجی و داخلی. (شمس دولت‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۷: ۷۸)

دفاع اقتصادی: دفاع اقتصادی، ساختن بنیانی قوی برای مقاومت در مقابل تکانه‌های خارجی را در برمی‌گیرد. این دفاع متضمن تعبیه برنامه برای رویارویی با پیشامدها و ذخیره‌سازی منابع برای پشتیبانی از اقتصاد در خلال بحران‌ها می‌باشد. (دری نوگورانی، ۱۳۸۷: ۲۵)

دفاع اقتصادی به معنای آماده‌سازی و به‌کارگیری همه سرمایه‌های انسانی، امکانات مادی و اقتصادی و معنوی راهکارهای مناسب به منظور پیشگیری و مقابله با هر نوع تهدید اقتصادی دشمنان خارجی و همچنین کسب عزت و اقتدار در حوزه سیاسی است. (فرزندی، ۱۴۰۰:

<https://sndu.ac.ir/maktab/fa/news/3926>

در قرآن کریم تأکید شده است که: "وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ" «هر نیرویی در قدرت دارید، برای مقابله با آن‌ها (دشمنان) آماده‌سازید! و

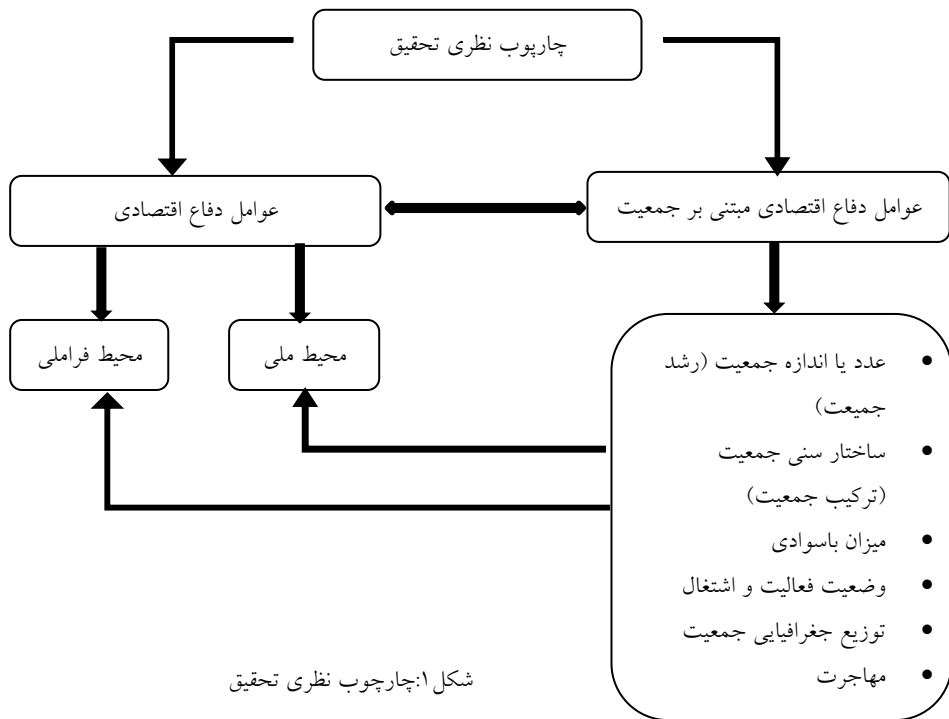
(همچنین) اسب‌های ورزیده (برای میدان نبرد) تا به وسیله آن، دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید!». قرآن؛ انفال ۶۰). بر این اساس، هرگونه توانی که ممکن است، باید برای بازدارندگی و مقابله با هجوم دشمنان آماده و مهیا گردد تا امنیت تضمین گردد. بی‌تردید، نیرو و قدرت اقتصادی یکی از مصادیق و بخش‌های اصلی و بارز این توان جامع است.

جمعیت: به کلیه کسانی که به‌طور مستمر در یک واحد جغرافیایی (کشور، استان، هرستان، شهر یا روستا) به‌صورت خانوار و خانواده زندگی می‌کنند، جمعیت گفته می‌شود (تقوی، ۱۳۸۸: ۳). تعداد جمعیت یک کشور بر اساس آمارهای رسمی در هرزمانی به‌روزرسانی می‌شود و می‌تواند به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم توسعه و برنامه‌ریزی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در نظر گرفته شود؛ بنابراین تحلیل جمعیت شامل مطالعه جوامع و جمعیت هر منطقه به‌منظور درک و تحلیل چالش‌ها و فرصت‌هایی است که می‌تواند به دنبال آن‌ها برنامه‌ریزی‌های مناسب را برای توسعه و پیشرفت جوامع به کار گرفته شود.

جمعیت در سطح ملی نیز عبارت است از: "کلیه انسان‌هایی که به لحاظ سرزمینی تابعیت یک کشور را دارند". تحرک و جابه‌جایی جمعیت جهت بهبود بخشیدن به وضعیت زندگی و تأثیر این جابه‌جایی‌ها بر ساختار اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی مناطق مهاجرفرست و مهاجرپذیر، از عوامل اصلی تغییر و تحول جمعیت و مهمترین عامل خارجی تغییر تعداد و ساخت جمعیت می‌باشد. اصطلاح "دموگرافی" به معنی "جمعیت‌شناسی"، عبارت از مطالعه حجم، ترکیب، ساختمان، رشد و توسعه جمعیت‌های انسانی است. به عبارت دیگر می‌توان جمعیت‌شناسی را مطالعه ساختمان و حرکت جمعیت‌های انسانی و روابط متقابلی که میان پدیده‌های جمعیتی و عوامل اقتصادی، اجتماعی و زیستی وجود دارد تعریف کرد. در واقع جمعیت‌شناسی، جمعیت انسانی را از دو دیدگاه کمی و کیفی مورد مطالعه قرار می‌دهد.

چارچوب نظری:

بر اساس تعاریف و مفاهیم متفاوت از توسعه، برداشت‌های گوناگونی نیز از آمایش در ابعاد، اقتصادی، اجتماعی و جغرافیایی آن ارائه شده و چنانچه از تعریف "ژان پل لاکاز" نیز برمی‌آید: منظور از آمایش سرزمین، رسیدن به مطلوب‌ترین توزیع ممکن جمعیت، توسط بهترین شکل توزیع فعالیت‌های اقتصادی اجتماعی در پهنه سرزمین است. متغیر جمعیت به‌عنوان یک عامل اثرگذار در توسعه ملی و قدرت دفاعی کشور از دو بعد کمی و کیفی دارای اهمیت است و عامل اقتصادی در دو محیط ملی و فراملی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

شکل ۱: چارچوب نظری تحقیق

محیط‌شناسی

۱- عدد یا اندازه جمعیت (رشد جمعیت): تعداد جمعیت یک کشور، می‌تواند تأثیر زیادی در اقتدار آن کشور داشته باشد. اگر چه کشورهای پرجمعیت را نمی‌توان به طور قطعی جزء کشورهای قدرتمند به حساب آورد، اما جمعیت زیاد نقش مهمی در اقتدار کشور در حوزه‌های مختلف از جمله فعالیت‌های اقتصادی دارد. جمعیت زیاد اعتماد به نفس در داخل و ترس و احترام در خارج را به همراه دارد (روشندل، ۱۳۷۴، ص ۷۱). بر اساس دیدگاه "کرنوکوپایی" با افزایش جمعیت، منابع جامعه توسعه می‌یابد و در نهایت موجب افزایش منابع سرانه می‌شود. این توسعه از این احتمال ناشی می‌شود که جمعیت بزرگ اصولاً باعث تخصیص کردن فزاینده، تقسیم کار مؤثرتر و پیشرفته و گسترش مازاد اقتصادی می‌گردد (Braden and Shely. 2004.P.102)

۲- ساختار سنی جمعیت (ترکیب جمعیت): یکی از شیوه‌های ارزیابی درجه توسعه‌یافتگی کشورها، بررسی ساختار سنی و جنسی جمعیت آن‌ها است. معمولاً ساختار سنی جمعیت در سه گروه؛ جمعیت کمتر از ۱۵ سال، جمعیت بین ۱۵ تا ۶۴ سال و جمعیت ۶۵ سال و بیشتر مورد

بررسی قرار می‌گیرد. بی تردید میانگین سنی جمعیت بین ۱۵ تا ۶۴ سال، بهترین کارایی را برای کشور به همراه دارند. بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی کشور توسط این گروه سنی انجام می‌شود و هر کشوری که دارای بیشترین افراد در این طیف سنی باشد، قطعاً موفق‌تر عمل خواهد کرد و به عبارتی بیشترین افراد در گروه‌های سنی ۱۵ تا ۶۴ سال، نتایج بسیار خوبی را برای تولید قدرت ملی کشور ارائه می‌دهند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵، ص ۵۵).

۳- میزان باسوادی: هر چه که انسان‌ها از مهارت و تخصص بیشتری برخوردار باشند، اهداف بلندتری را دنبال خواهند کرد و می‌توانند منابع قدرت کشور باشند. وجود این افراد خیره و کارآمد در زمینه اقتصادی، به رشد و پیشرفت کشور کمک شایانی خواهد کرد.

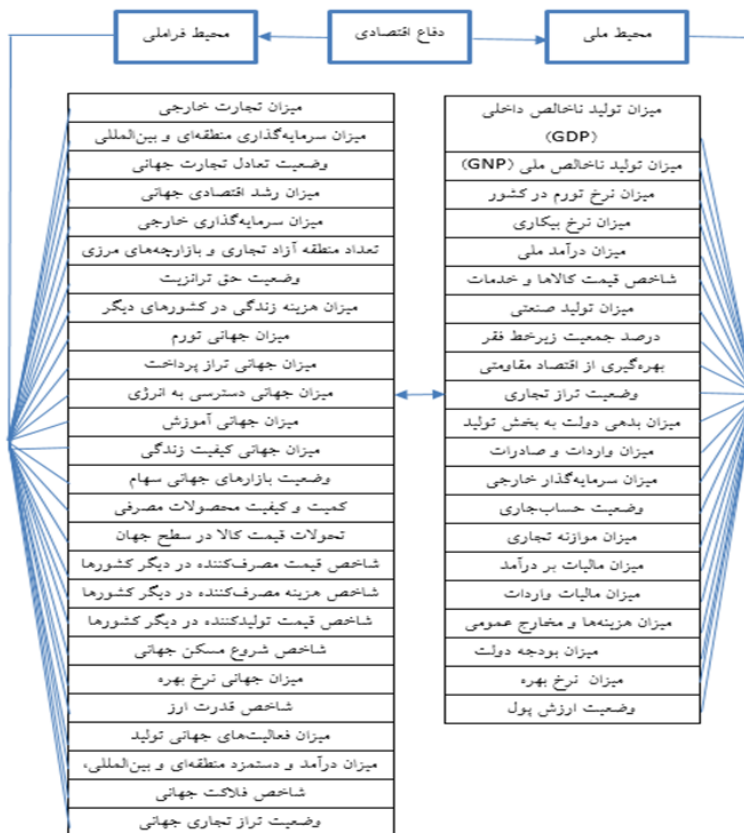
۴- وضعیت فعالیت و اشتغال: اشتغال در بخش‌های کلان اقتصادی از جمله: کشاورزی، صنعت و خدمات باعث پیشرفت و توسعه اقتصادی کشور خواهند شد.

۵- توزیع جغرافیایی جمعیت: بسیاری از کارشناسان معتقدند که تمرکز بیشتر جمعیت در نواحی داخلی کشور نسبت به نواحی مرزی، توزیع مطلوب است و چنین الگویی باعث ایجاد احساس مشترک اجتماعی در میان دولت شده و ارتباط با ساکنان کشورهای خارجی را به حداقل می‌رساند. در واقع اگر جمعیت در یک‌جا متراکم باشد، یکپارچه کردن آن آسان‌تر است و اگر در منطقه وسیعی پراکنده باشد، نسبت به ناحیه‌گرایی آسیب‌پذیرتر است ولی به‌ندرت می‌توان قضیه را به سادگی پیدا کرد (درایسدل، ۱۳۷۴، ص ۸۷).

۶- مهاجرت: مهاجرت به‌عنوان یک پدیده تحول‌آفرین می‌تواند هم در سطح ملی و هم در سطح بین‌المللی موجب تنش‌هایی شود. مانند زمانی که مهاجران مانند جمعیت‌های ساکنی محسوب می‌شوند که از استخدام و مزایا محروم شده‌اند (Muir, 2000, p.87) طی پنج قرن گذشته مهاجرت‌های انبوه نقش عمده‌ای در استعمار، صنعتی شدن، ظهور حکومت‌های ملی و توسعه بازار جهانی سرمایه‌داری داشته است. در حقیقت مهاجرت از این منظر در قدرت ملی کشور مؤثر است چون دگرگونی‌هایی را در اوضاع و احوال اقتصادی به‌وجود می‌آورد و رفتارهای جمعیتی، اقتصادی و اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را در نواحی مهاجرفرست و مهاجرپذیر تحت تأثیر قرار می‌دهد. مهاجرت اغلب اوقات در نتیجه عدم وجود تعادل‌های منطقه‌ای در سطوح ناحیه‌ای است (جوان،

شکل ۲: عوامل دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت

شکل ۳: عوامل اقتصادی در دو محیط ملی و فراملی

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نوع کاربردی- توسعه‌ای و از نظر ماهیت توصیفی- اکتشافی بوده و با تکیه بر روش- های کتابخانه‌ای و میدانی و مطالعه اسناد و مدارک و مصاحبه تخصصی با خبرگان مرتبط با حوزه آمایش سرزمینی و اقتصاد انجام شد. روش تجزیه و تحلیل در این پژوهش کیفی می‌باشد که ضمن مطالعه اسناد و مقالات و همچنین اخذ نظرات و آراء خبرگان و صاحب‌نظران از طریق مصاحبه با سؤالات نیمه ساختاریافته شاخص‌های هر مؤلفه احصاء و درنهایت در این تحقیق تمامی سؤالات اصلی و فرعی مورد تجزیه و تحلیل و تفسیر قرار گرفته و نتایج در گروه کانونی مورد غنی‌سازی و فشرده‌سازی شده است.

با توجه به تخصصی بودن موضوع تحقیق و محدودیت وجود صاحب‌نظران، خبرگان و کارشناسان متخصص در حوزه آمایش سرزمینی، اقتصادی و جمعیتی در سطح نیروهای مسلح و دستگاه‌های کشوری و مراکز دانشگاهی، جامعه‌ی خبرگی برای مصاحبه با ویژگی‌های زیر تعیین شده است:

- دارای سابقه‌ی خدمت در مشاغل راهبردی و سطوح عالی
- دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد به بالا و با سابقه پژوهشی و آموزشی بالاتر از ۱۰ نفر
- انجام کار مطالعاتی در حوزه آمایش سرزمینی و دفاع همه‌جانبه (جامعه خبرگی)
- داشتن آشنایی کامل با موضوعات راهبردی مرتبط با جنگ و تهدید

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

در این پژوهش به منظور تبیین دقیق علل و عوامل مهم مؤثر بر کارکردهای آمایش سرزمینی در دفاع اقتصادی با تأکید بر جمعیت، علاوه بر مطالعه ادبیات و بررسی اسناد و مدارک علمی، حجم نمونه‌ای از جامعه خبره در حوزه آمایش سرزمینی و اقتصاد انتخاب و با طرح گویه‌های مرتبط با پژوهش، نقطه نظرات آنان احصاء و مورد تجزیه و تحلیل آماری (توصیفی و استنباطی) قرار گرفت. روش تجزیه و تحلیل در این پژوهش کیفی می‌باشد که ضمن مطالعه اسناد و مقالات و همچنین اخذ آراء خبرگان و صاحب‌نظران از طریق مصاحبه شاخص‌های هر مؤلفه احصاء و درنهایت تمامی سؤالات اصلی و فرعی مورد تجزیه و تحلیل و تفسیر قرار گرفته است. پس از احصاء عامل‌های حاصل از مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه با صاحب‌نظران، طی جلسات خبرگی با

کارشناسان و متخصصان حوزه‌های نظامی و اقتصادی و با بررسی عامل‌های احصاء شده حاصل از مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه با خبرگان، عامل‌های شناسایی شده حاصل از مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه‌ها ادغام و درنهایت، عوامل دفاع اقتصادی مبتنی بر جمعیت، ۶ عامل تعیین و در بعد اقتصادی ۲۱ عامل در محیط ملی و ۲۶ عامل در محیط فراملی، مجموعاً ۴۷ عامل به شرح ذیل تعیین شد که با روش نشست خبرگی میزان اهمیت هر یک از عوامل مبتنی بر تعداد و تکرار گویه‌ها از سوی مصاحبه‌شوندگان تعیین گردید.

در همین راستا، عوامل دفاع اقتصادی مبتنی بر جمعیت به ترتیب اهمیت و اولویت عبارت‌اند از: عدد یا اندازه جمعیت (رشد جمعیت)، ساختار سنی جمعیت (ترکیب جمعیت)، توزیع جغرافیایی جمعیت، وضعیت فعالیت و اشتغال، میزان باسوادی و مهاجرت.

همچنین عوامل اقتصادی مستخرجه از مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه با صاحب‌نظران در محیط (ملی) به ترتیب اهمیت و اولویت عبارت‌اند از: میزان تولید ناخالص داخلی (GDP)، میزان تولید ناخالص ملی (GNP)، میزان نرخ تورم در کشور، میزان نرخ بیکاری، میزان درآمد ملی، شاخص قیمت کالاها و خدمات، میزان تولید صنعتی، درصد جمعیت زیرخط فقر، بهره‌گیری از اقتصاد مقاومتی، وضعیت تراز تجاری، میزان بدهی دولت به بخش تولید، میزان واردات و صادرات، میزان سرمایه‌گذار خارجی، وضعیت حساب جاری، میزان موازنه تجاری، میزان مالیات بر درآمد، میزان مالیات واردات، میزان هزینه‌ها و مخارج عمومی، میزان بودجه دولت، میزان نرخ بهره، وضعیت ارزش پول.

و عوامل اقتصادی مستخرجه از مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه با صاحب‌نظران در محیط (فراملی) به ترتیب اهمیت و اولویت عبارت‌اند از: میزان تجارت خارجی، میزان سرمایه‌گذاری منطقه‌ای و بین‌المللی، وضعیت تعادل تجارت جهانی، میزان رشد اقتصادی جهانی، میزان سرمایه‌گذاری خارجی، تعداد منطقه آزاد تجاری و بازارچه‌های مرزی، وضعیت حق ترانزیت، میزان هزینه زندگی در کشورهای دیگر، میزان جهانی تورم، میزان جهانی تراز پرداخت، میزان جهانی دسترسی به انرژی، میزان جهانی آموزش، میزان جهانی کیفیت زندگی، وضعیت بازارهای جهانی سهام، کمیت و کیفیت محصولات مصرفی، تحولات قیمت کالا در سطح جهان، شاخص قیمت مصرف‌کننده در دیگر کشورها، شاخص قیمت تولیدکننده در دیگر کشورها، شاخص شروع

مسکن جهانی، میزان جهانی نرخ بهره، شاخص قدرت ارز، میزان فعالیت‌های جهانی تولید، میزان درآمد و دستمزد منطقه‌ای و بین‌المللی، شاخص فلاکت جهانی، وضعیت تراز تجاری جهانی. بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده و به استناد به نظر خبرگان عوامل مؤثر بر بُعد دفاع اقتصادی مبتنی بر جمعیت به شرح زیر تفسیر می‌گردد:

۱- میزان تأثیرگذاری عامل "عدد یا اندازه جمعیت (رشد جمعیت)" به عنوان عامل دفاع اقتصادی مبتنی بر جمعیت به میزان ۹۸ درصد می‌باشد.

۲- میزان تأثیرگذاری عامل ساختاری سنی جمعیت (ترکیب جمعیت)، به عنوان عامل دفاع اقتصادی مبتنی بر جمعیت به میزان ۹۲ درصد می‌باشد.

۳- میزان تأثیرگذاری عامل توزیع جغرافیایی جمعیت، به عنوان عامل دفاع اقتصادی مبتنی بر جمعیت به میزان ۸۶ درصد می‌باشد.

۴- میزان تأثیرگذاری عامل وضعیت فعالیت و اشتغال به عنوان عامل دفاع اقتصادی مبتنی بر جمعیت به میزان ۸۲ درصد می‌باشد.

۵- میزان تأثیرگذاری عامل میزان باسوادی به عنوان عامل دفاع اقتصادی مبتنی بر جمعیت به میزان ۶۴ درصد می‌باشد.

۶- میزان تأثیرگذاری عامل مهاجرت به عنوان عامل دفاع اقتصادی مبتنی بر جمعیت به میزان ۶۲ درصد می‌باشد.

بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده و به استناد به نظر خبرگان عوامل مؤثر بر بُعد اقتصادی به شرح زیر تفسیر می‌گردد:

۱- عامل «میزان تولید ناخالص داخلی (GDP)» نشان‌دهنده سلامت اقتصادی یک کشور بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۸۶ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.

۲- عامل «میزان تولید ناخالص ملی (GNP)»، ارزش مجموع کالاهای تولیدی و خدمات نهایی که توسط یک نظام اقتصادی در سراسر دنیا و در یک سال معین تولید شده است را بیان می‌کند و میزان تأثیرگذاری آن ۸۸ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.

۳- عامل «میزان نرخ تورم در کشور» در رشد اقتصادی مؤثر بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۹۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.

- ۴- عامل «میزان نرخ بیکاری» نشانگر توانایی (عدم توانایی) افراد در پیدا کردن شغل و میزان مشارکت در تولید کل یک اقتصاد است و میزان تأثیرگذاری آن ۸۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۵- عامل «میزان درآمد ملی» از مهم‌ترین عوامل مؤثر در اقتصاد کشور بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۹۶ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۶- عامل «شاخص قیمت کالاها و خدمات» تغییر در مقدار کالاها و خدمات تولیدشده توسط بخش‌های اقتصادی موردنظر را نشان می‌دهد و میزان تأثیرگذاری آن به میزان ۹۲ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۷- عامل «میزان تولید صنعتی» مهم‌ترین ابزار اندازه‌گیری میزان تورم قیمت‌ها در اقتصاد کشور می‌باشد و میزان تأثیرگذاری آن ۹۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۸- عامل «درصد جمعیت زیرخط فقر» نشان‌دهنده میزان جمعیت فقیر یک کشور بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۹۶ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۹- عامل «بهره‌گیری از اقتصاد مقاومتی» می‌تواند تعیین‌کننده رشد و شکوفایی کشور باشد و میزان تأثیرگذاری آن ۱۰۰ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۱۰- عامل «وضعیت تراز تجاری» یکی از شاخص‌هایی است که نشان‌دهنده نسبت صادرات به واردات بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۹۲ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۱۱- عامل «میزان بدهی دولت به بخش تولید» نشان‌دهنده ضعف دولت در حمایت از تولیدکنندگان بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۸۲ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۱۲- عامل «میزان واردات و صادرات» در ارتقاء رشد اقتصادی مؤثر بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۹۶ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۱۳- عامل «میزان سرمایه‌گذار خارجی» باعث افزایش تعاملات اقتصادی منطقه‌ای و بین‌المللی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن ۹۲ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۱۴- عامل «وضعیت حساب جاری» از عوامل مؤثر در اقتصاد بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۸۸ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.

- ۱۵- عامل «میزان موازنه تجاری» در برقراری تعادل تجاری مؤثر بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۸۶ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۱۶- عامل «میزان مالیات بر درآمد» باعث افزایش درآمد کشور و عدم وابستگی به درآمدهای نفتی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن ۹۶ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۱۷- عامل «میزان مالیات واردات» از جمله عوامل مهم بعد اقتصادی است و میزان تأثیرگذاری آن ۹۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۱۸- عامل «میزان هزینه‌ها و مخارج عمومی» از جمله عوامل مهم بعد اقتصادی است و میزان تأثیرگذاری آن ۸۶ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۱۹- عامل «میزان بودجه دولت» تعیین‌کننده میزان تخصیص بودجه در بخشهای مختلف کشور می‌باشد و میزان تأثیرگذاری آن ۹۸ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۲۰- عامل «میزان نرخ بهره» از جمله عوامل مهم بعد اقتصادی است و میزان تأثیرگذاری آن ۸۶ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۲۱- عامل «وضعیت ارزش پول» تأثیرگذار در تبادل کالاها و خدمات در یک اقتصاد بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۹۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
- ۲۲- عامل «میزان تجارت خارجی» نمایانگر میزان تولید ناخالص داخلی است و میزان تأثیرگذاری آن ۷۸ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۲۳- عامل «میزان سرمایه‌گذاری منطقه‌ای و بین‌المللی» باعث رشد اقتصادی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن ۷۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۲۴- عامل «وضعیت تعادل تجارت جهانی» تفاوت بین واردات و صادرات را برای مدت‌زمان مشخص اندازه‌گیری می‌کند و میزان تأثیرگذاری آن ۷۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۲۵- عامل «میزان رشد اقتصادی جهانی» می‌تواند باعث افزایش رفاه شهروندان می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن ۸۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۲۶- عامل «شاخص میزان سرمایه‌گذاری خارجی» از عوامل نشان‌دهنده میزان تعاملات کشور با سایر کشورها بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۸۲ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

- ۲۷- عامل «تعداد منطقه آزاد تجاری و بازارچه‌های مرزی» باعث توسعه اقتصادی مناطق محروم می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن ۸۰ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۲۸- میزان تأثیرگذاری عامل «وضعیت حق ترانزیت» ۷۸ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۲۹- عامل «میزان هزینه زندگی در کشورهای دیگر» باعث افزایش درآمد دولت می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن ۷۶ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۳۰- عامل «میزان جهانی تورم» نشان‌دهنده تغییر در نرخ تورم در کشورها و مناطق مختلف جهان است و میزان تأثیرگذاری آن ۷۸ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۳۱- عامل «میزان جهانی تراز پرداخت» نشان‌دهنده تراز پرداخت یک کشور با سایر کشورها است و میزان تأثیرگذاری آن ۷۰ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۳۲- میزان تأثیرگذاری عامل «میزان جهانی دسترسی به انرژی» ۷۸ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۳۳- عامل «میزان جهانی آموزش» به‌عنوان یک ابزار برای بررسی وضعیت دسترسی به انرژی در کشورها و تعیین نقاط ضعف و قوت آن‌ها، استفاده می‌شود و میزان تأثیرگذاری آن ۸۲ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۳۴- عامل «میزان جهانی کیفیت زندگی» باعث می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن ۸۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۳۵- عامل «وضعیت بازارهای جهانی سهام» برای ارزیابی وضعیت آموزش در سراسر جهان تهیه شده است و میزان تأثیرگذاری آن ۸۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۳۶- عامل «کمیت و کیفیت محصولات مصرفی» نشان‌دهنده نوع تقاضای مردم بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۷۸ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۳۷- عامل «تحولات قیمت کالا در سطح جهان» از عوامل مهم اقتصادی بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۷۶ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
- ۳۸- عامل «شاخص قیمت مصرف‌کننده در دیگر کشورها» نقش بسیار مهمی را در سیاست‌های پولی و مالی ایفا می‌کند و میزان تأثیرگذاری آن ۸۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

۳۹- عامل «شاخص هزینه مصرف‌کننده در دیگر کشورها» جزء شاخص‌های تصادف طبقه‌بندی شده است و میزان تأثیرگذاری آن ۸۲ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

۴۰- عامل «شاخص قیمت تولیدکننده در دیگر کشورها» قیمت نهایی کالاها را به صورت واسطه‌ای و خام اندازه‌گیری می‌کند و میزان تأثیرگذاری آن ۸۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

۴۱- عامل «شاخص شروع مسکن جهانی» برای تخمین زدن تعداد واحدهای مسکونی در یک ماه که عملیات ساخت و ساز روی آن‌ها انجام شده است، استفاده می‌شود و میزان تأثیرگذاری آن ۹۲ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

۴۲- زمانی که عامل «میزان جهانی نرخ بهره» افزایش پیدا کند، وام‌گیرندگان دیگر تمایلی به گرفتن وام ندارند و میزان تأثیرگذاری آن ۸۸ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

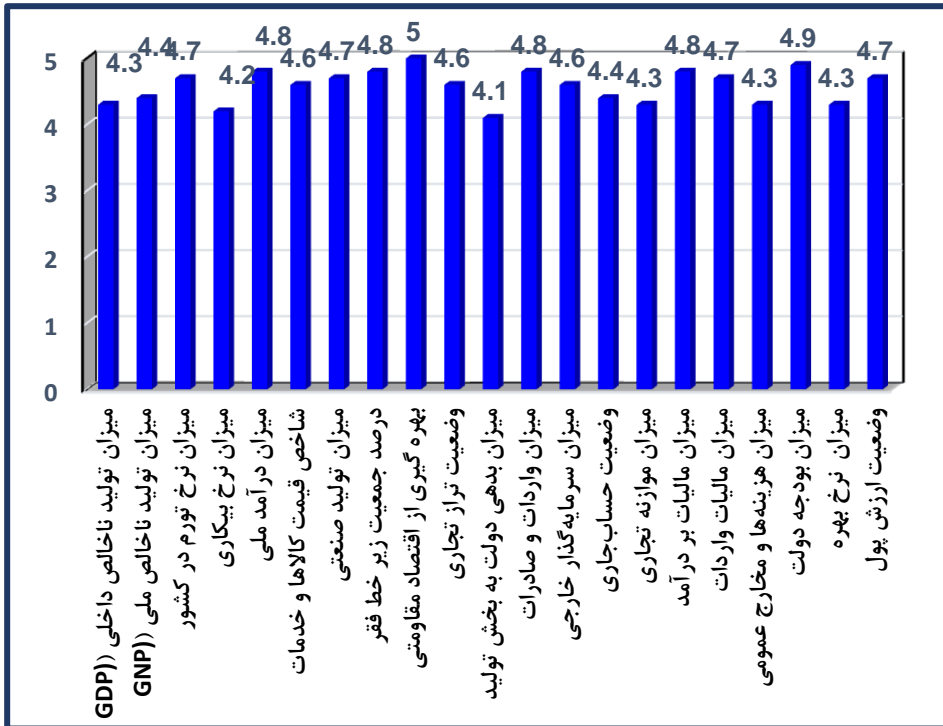
۴۳- عامل «شاخص قدرت ارز» باعث می‌گردد کشورها محصولات خود را ارزان‌تر به فروش برسانند و محصولات را باقیمت بالاتر به خارج از کشور صادر نمایند و میزان تأثیرگذاری آن ۹۶ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

۴۴- عامل «میزان فعالیت‌های جهانی تولید»، زمانی که تقاضای سفارش‌های کالاهای بادوام افزایش پیدا کند نشان‌دهنده سلامت اقتصادی جامعه است و میزان تأثیرگذاری آن ۹۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

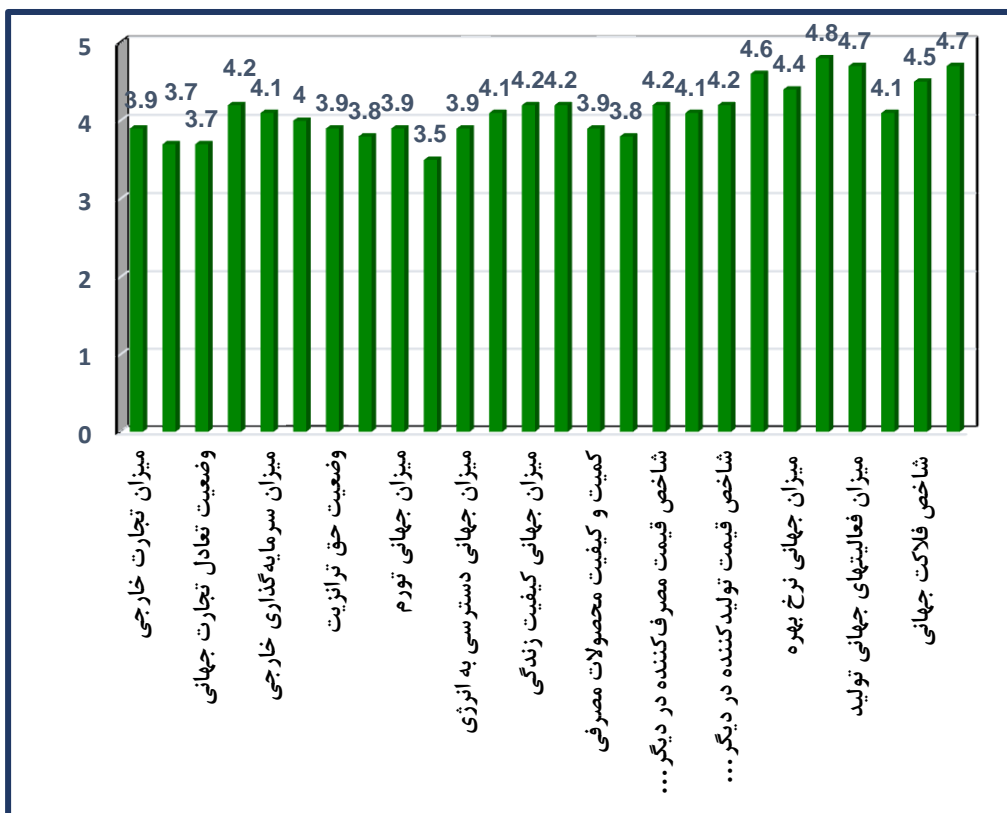
۴۵- عامل «میزان درآمد و دستمزد منطقه‌ای و بین‌المللی» باعث افزایش درآمد در کشور می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن ۸۲ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

۴۶- عامل «شاخص فلاکت جهانی» تأثیر مستقیم در رشد نرخ جمعیت و همچنین تأثیر مستقیم در آمایش سرزمین دارد و میزان تأثیرگذاری آن ۹۰ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

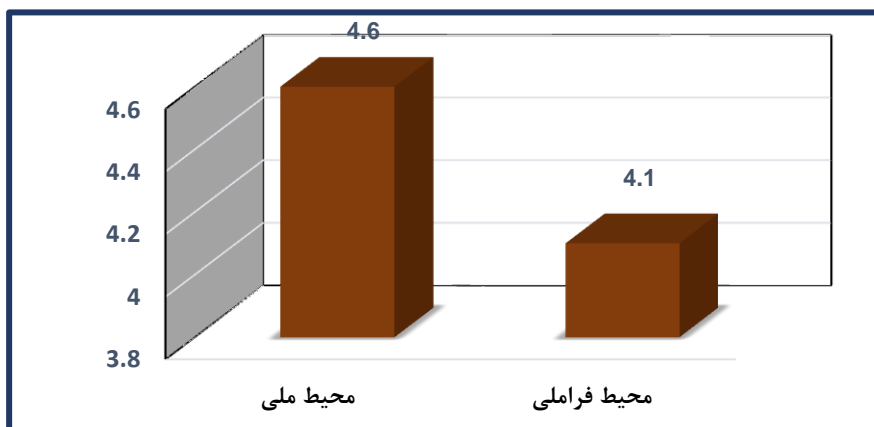
۴۷- عامل وضعیت تراز تجاری جهانی اختلاف میان ارزش صادرات و واردات یک کشور که در یک دوره زمانی اتفاق می‌افتد، بوده و میزان تأثیرگذاری آن ۹۴ درصد بر دفاع اقتصادی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

نمودار ۱: ضریب اهمیت عوامل بعد اقتصادی در محیط ملی

نمودار ۲: ضریب اهمیت عوامل بعد اقتصادی در محیط فراملی

نمودار ۳- مقایسه میانگین ضریب اهمیت عوامل بعد اقتصادی در محیط‌های ملی و فراملی

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

الف- نتیجه‌گیری

از آنجایی که ابعاد و مؤلفه‌های دفاع اقتصادی بسیار وسیع می‌باشد، لذا در این تحقیق به شناسایی عوامل دفاع اقتصادی در دو محیط ملی و فراملی پرداخته شده است.

۱- عامل جمعیت مهم‌ترین رکن در دفاع اقتصادی می‌باشد.

۲- آمایش سرزمین به منظور ایجاد رابطه‌ی منطقی بین توزیع جمعیت و انجام فعالیت‌ها در پهنه سرزمین با توجه به ویژگی‌های فضایی مناطق کشور است.

۳- برنامه‌ریزی آمایش با بررسی و مطالعه خصوصیات و ویژگی‌های کلی فضای جامعه و بازیافت قابلیت‌ها در نواحی مختلف راه حلی برای ایجاد توزیع مناسب الگوهای توسعه و استقرار فعالیت‌های مورد نظر اجتماعی، فرهنگی، دفاعی و ... در جامعه مطرح می‌کند.

۴- از هم‌پوشانی ادبیات تحقیق و همچنین مصاحبه‌های انجام شده، عوامل دفاع اقتصادی، از دید صاحب‌نظران این تحقیق (در دو محیط ملی و فراملی) مشتمل بر ۲۱ عامل در محیط ملی و ۲۶ عامل در محیط فراملی، مجموعاً ۴۷ عامل می‌باشد.

ب- پیشنهادها

۱- با همکاری معاونت‌های اطلاعات و قرارگاه اقتصادی مقاومتی ستاد کل نیروهای مسلح و سازمان پدافند غیرعامل کشور و سایر بخش‌های نظامی و غیرنظامی کشور در صورت لزوم، نسبت به تشکیل کمیته‌ای ویژه در شورای امنیت کشور اقدام گردد و با یک سازوکار مناسب جهت سیاست‌گذاری، هدایت راهبردی، هماهنگی و تقسیم‌کار در این کمیته، پیشنهادهای زیر اجرایی گردند.

۲- سازمان پدافند غیرعامل کشور به‌عنوان متولی دفاع غیرنظامی با بهره‌گیری از نتایج این تحقیق، نسبت به لحاظ نمودن موارد احصا شده در دفاع غیرنظامی کشور اقدام نماید.

۳- وزارت صمت ج.ا.ایران با بهره‌گیری از نتایج این تحقیق در خصوص شاخص‌های تأثیرگذار در دفاع اقتصادی نسبت به اجرایی نمودن اقتصاد مقاومتی و اقتصاد دانش‌بنیان درون‌زا در بخش‌های مختلف کشور اقدام نماید.

فهرست منابع:

— قرآن کریم

الف- منابع فارسی

- برادن کتلین و فرد، شلی (۱۳۸۳)، ژئوپلیتیک فراگیر، ترجمع علیرضا فرشچی و حمیدرضا رهنما، تهران، انتشارات دانشگاه عالی جنگ
- بختیاری، ایرج، (۱۳۹۵)، "تأثیر مؤلفه‌های دفاع اقتصادی کشور بر دفاع همه‌جانبه با تأکید بر رهنمودها (راهبردها) اسناد ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال چهاردهم، شماره ۵۴ - تقوی، نعمت‌الله، "جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی"، نشر آیدین، ۱۴۰۰
- جلالی، غلامرضا (۱۳۸۹)، "رساله طراحی الگوی آمایش سرزمینی منطقه شمال‌غرب با اعمال اصول پدافند غیرعامل به‌منظور نیل به توسعه ملی" دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده امنیت
- جوان، جعفر (۲۰۰۶)، جغرافیای جمعیت ایران، مشهد: جهاد دانشگاهی
- حافظ‌نیا، م. ر. (۱۳۸۵)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد: انتشارات پاپلی
- درایسدل، آ. و اچ، بلیک، ج (۱۳۷۴)، جغرافیای سیاسی خاورمیانه و شمال آفریقا، ترجمه دوره
- دری نورگورانی، حسین و همکاران (۱۳۹۸)، "مقاله طراحی راهبردهای دفاع اقتصادی برگرفته از رهنمودها و اسناد ابلاغی مقام معظم رهبری"، فصلنامه دفاعی استراتژیک، سال هفدهم، شماره ۷۶، تابستان ۱۳۹۸
- روشندل ج (۱۳۷۸)، امنیت ملی و نظام بین‌المللی، تهران، انتشارات سمت
- رهبری، صابر و خدایی، زهرا (۱۳۹۹)، "مقاله موانع و چالش‌های سرزمینی ایران"، انتشار
- دراولین کنفرانس بین‌المللی معماری، عمران، محیط زیست و کشاورزی
- زمانی، فریبا (۱۳۸۸)، مقاله اهمیت جمعیت‌شناسی در برنامه‌ریزی‌های آمایش سرزمین (با تأکید بر مطالعه مهاجرت‌های استانی)، فصلنامه جمعیت، شماره ۷۰/۶۹
- رساله مطالعات گروهی دانشجویان دوره اول سیاست دفاعی و اول اندیشه نظامی (۱۳۸۹)، "تدوین راهبردهای دفاعی-امنیتی آمایش سرزمینی سواحل مکران"، دانشکده دفاع ملی
- سازمان برنامه و بودجه (۱۳۶۳)، مطالعات طرح پایه آمایش سرزمین اسلامی ایران، تهران: دفتر برنامه-ریزی منطقه‌ای، دو کتاب (۴جلد)
- سازمان برنامه و بودجه، سند ملی آمایش سرزمین ۱۴۲۴-۱۴۰۰، مصوب شورایی عالی آمایش سرزمین

مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۱

- شمس دولت‌آبادی، سید محمود و ادریسیان، محمد (۱۳۹۷)، "تدوین راهبردهای دفاع همه‌جانبه در حوزه‌ی فرهنگی"، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال شانزدهم، شماره ۷۴، زمستان ۱۳۹۷
- صرافی، مظفر (۱۳۷۹)؛ «مبانی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای»، انتشارات سازمان برنامه‌و بودجه.
- کلانتری، فتح ... و همکاران (۱۴۰۱)، "گونه شناسی آمایش سرزمینی استان‌های شمال کشور"، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال بیستم، شماره ۸۸، تابستان ۱۴۰۱
- ناصرپور، حجت‌الله (۱۳۹۵)، "رساله ارائه الگوی راهبردی آمایش سرزمین بر اساس گفتمان امام خمینی (ره)، و رهبری، قانون اساسی، تجارب ج.ا.ا. و بهره‌گیری از تجارب موفق بشری"، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع
- وحیدی، پریدخت (۱۳۷۳)، "آمایش سرزمین: راهنمایی برای برنامه‌ریزی آموزش عالی"، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، سال دوم، مسلسل ۷ و ۸
- درآمدی بر اندیشه دفاعی - امنیتی انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی ایران
- <https://sнду.ac.ir/maktab/fa/news/3926>.

ب- منابع انگلیسی

- Muir Richrd (2000), new introduction to political geography, translated from English to persion by: dorreh mirheydar and seyed yahya safavi, geographical organization, Tehran.